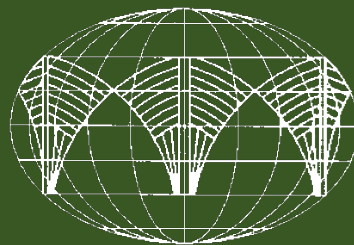

اللَّهُمَّ ارحمنا بحميد

گروه تخصصی
نگارش، ترجمه، پژوهش و گردآوری اطلاعات مکتوب

تقدیم می‌کند

موسسه فرهنگی ایکو موس ایران

حافظ از آب زندگی، شعر تو داد شرتم
ترک طیب کن بیا، نسخه شرتم بخوان

شربت خانہ

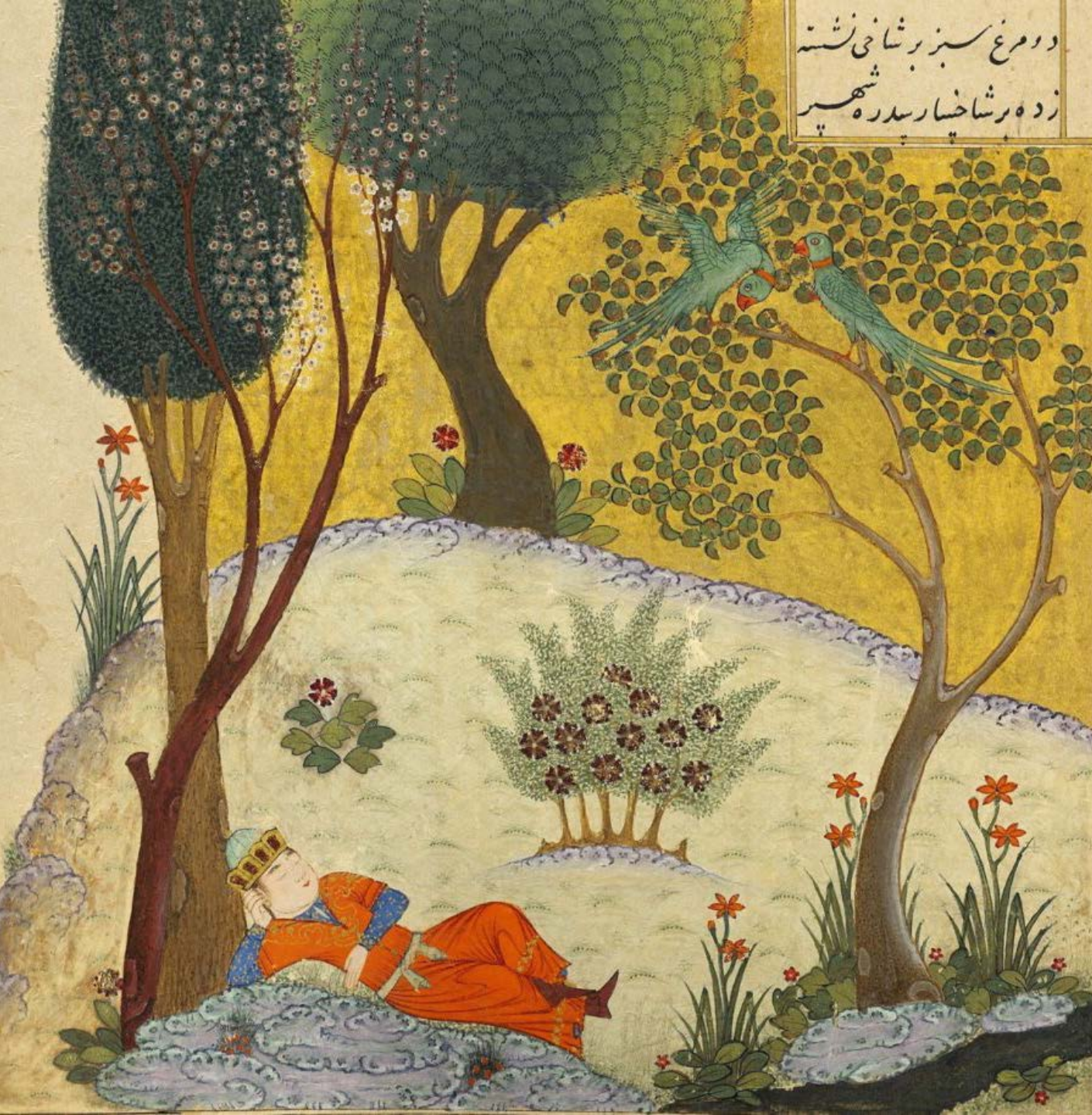
وگراين سخن بايد گفت ايسستوان
يكی بر سپه اسب تازد بر
يكی كوسه نو برش برسد
سرازا سمان بر كزارد
سرش ز آتش كين خوشند

عطش و شربت خانہ

دومرغ سبز بر شاخی نشسته
زده بر شاخسار بدره شهر

درفرنگ معین به معنی تشنه شدن و تشنگی آمده است.

از دیدگاه طب سنتی ایران کر سکنی نیاز به جوهر کرم و
خشک و تشنگی نیاز به جوهر سرد و تر در بدن است و این
نیاز از تحلیل ناشی می شود و تشنگی نیاز شدید به آب و
هر چیز سرد و تر تعریف شده است.

در فرنگ دهخدا عتش، ضد سیرابی و یا آن دردی است که از عدم
آشامیدن در گلوپید آید. (از اقرب الموارد). احتیاج مفراط طبیعت به
سردی و تری. (یادداشت مرحوم دهخدا)

عتش همان تشنگی تعبیری می شود و تشنگی هم نیاز به نوشیدن آب است.
این نیاز زمانی بروز پیدا می کند که بدن در مقابل کم آبی که با آن مواجه شده
واکنش نشان می دهد. عتش به نوعی تشنگی مفراط نیز تعبیری می شود.

تعریف شریعت

دکتر پولاک معلم طب و جراحی در سفرنامه خود در توضیح واژه شربت

آورده است: «شربت عصاره‌ای ترش است که آن را با قند

می‌آمیزند و قوام می‌آورند و به هنگام نوشیدن با آب یخ مخلوط می‌کنند.

این مشروب طرف توجه ایرانی‌هاست. بر حسب اجزای کوناکونی که به

کار برده شود شربت‌های مختلف می‌توان ساخت از قبیل شربت

سرکه، ریواس، لیمو، انار، غوره، به، آلبالو، تمر، زرشک و غیره»

(پولاک، ۱۳۶۸: ۹۰)

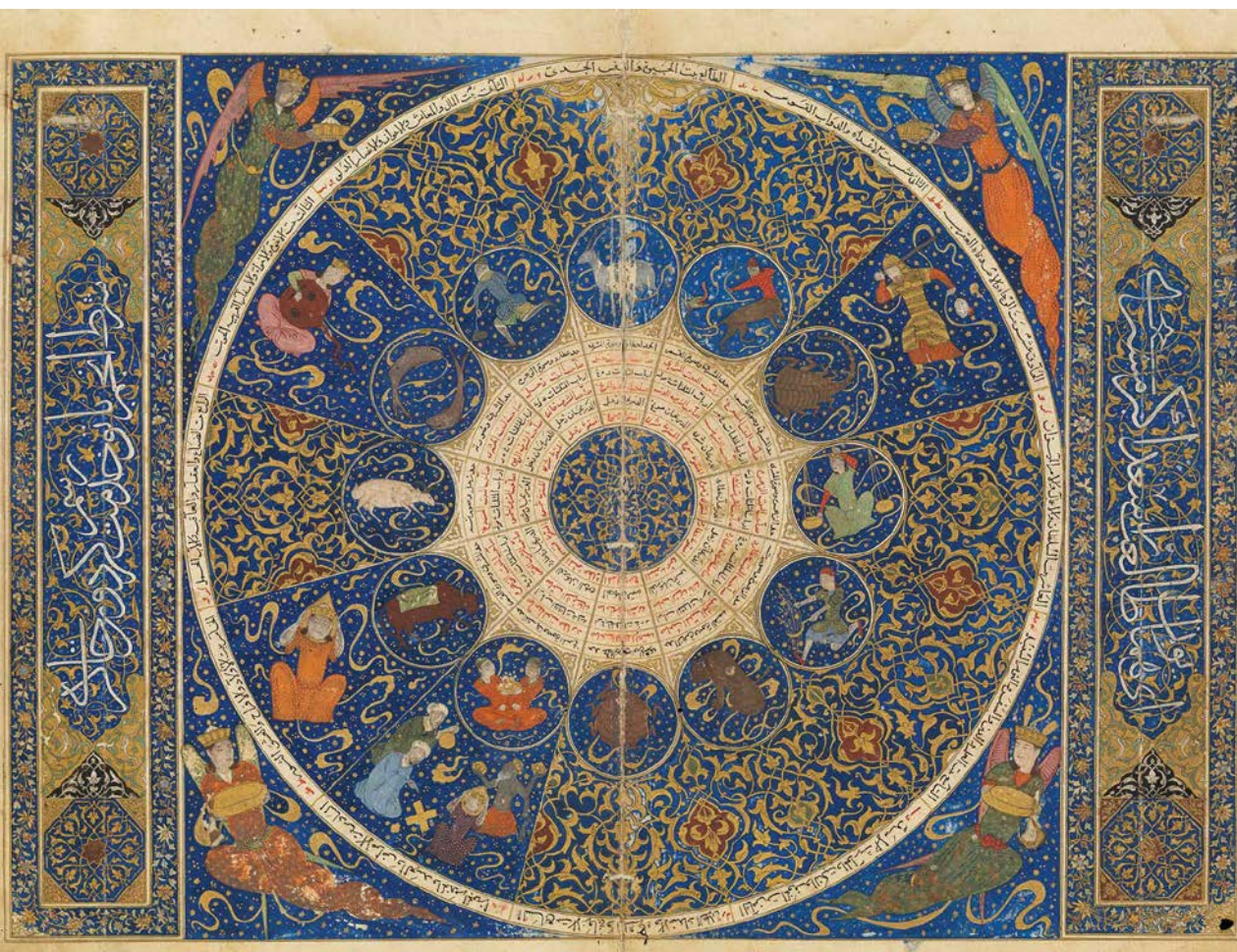
شربت از دست دلآرام چه شیرین و چه تلخ
بده ای دوست، که مستی از آن تشنه تر است

منصور قانع
۱۳۰۷

خرانی

دانش بومی و شریعت

دانش بومی بخش عظیمی از سرمایه‌ی ملی هر قوم است که ارزش ماوروش ما و آگاهی‌های محلی و دانش اکولوژیک ساکنان یک منطقه را در سطح محیط‌زیستشان دربرمی‌گیرد. این دانش حاصل قرن‌ها آزمون و خطا در سیستم طبیعی انسان است. نیاکان ما با تجربه‌ی چند هزار ساله‌ی تمدنی خود خواص عصاره و عرق گیاهان را می‌دانستند و آن‌ها را به عنوان دارو برای درمان به کار می‌بردند.

جئے عزیز است محیطی شہریت

ترکیب نوشیدنی ها ساختاری مهندسی شده و دقیق دارند که برآمده از همان دانش
بومی و تجربه ای هزار ساله می حیات تاریخی است. همان ذوق و سلیقه و زیبایی
شناسی و ابتکار خارق العاده ای که در معماری ایرانی به کار رفته در خلق نوشیدنی ها بکار
رفته است.

پشت هر طعم و مزه ای حکمت و دلیلی نهفته است و هیچ جزئی بی جهت در این
ساختار به کار نرفته است.

تعریف شریعت خانہ

”

محل نوشیدن شربت

فضاهای کردستانی

در جلد ۹ لغت نامه دهخدا در توضیح واژه شربت خانه آمده است: اتاقی که در آن شربت و امثال آن است، جای نگهداری شربت ها. شربت خانه، محلی برای نوشیدن شربت بوده است.

“

دوران رونق و افول شربت خانه ها

نخستین شربت خانه‌ها پس از ظهور اسلام و منع مذهبی
نوشیدن شراب، در دوره سلطنت تیمور در شهر سمرقند
پدید آمد و در زمان شاه اسماعیل صفوی به اوج رسید و در
نهایت در همان دوره با آمدن قهوه روبه زوال رفت.

علل و زمان پیدایش شربت خانها

شاه اسماعیل پایه گذار پادشاهی صفویه از هر مولفه ای که می توانست موجب برقراری اتحاد و یکدلی و پیوند
بین مردم و سرزمین قدیم ایران باشد، استفاده می کرد. به این دلیل او مشوق شاهنامه خوانی شد و مردم در
اماکنی کرد می آمدند تا داستان ها و حماسه های حکمت آموز میهن دوستانه ی شاهنامه را بشناسند. در این مکان ها
برای رفع عطش و تازه کردن جسم و روان نوشیدنی های خنک و شیرین خورده می شد. احتمالاً به این
ترتیب شربتخانه ها بوجود آمدند.

مزارای شربت‌خانه‌ها

در همین اماکن بود که ایرانیان با ذوق و اشتیاق وافر به اشعار و داستان‌های شاهنامه گوش فرامی‌دادند.

یک

فضاهای تجمعی که نقش مهمی در زندگی اجتماعی ایرانیان داشته است. چنین فضاهایی میعادگاه فضلا، نویسندگان، شعرا و سایر هنرمندان بوده که با توجه به محدودیت رسانه های گروهی، آثار و نوشته های خود را برای حاضران می خواندند و همین امر باعث می شد تا افراد از صنف و طبقات مختلف جامعه در این محیط یافت و آمد کنند.

دو

نقل قصه های قدیمی شاهنامه، بوستان و گلستان در شربتخانه ها سبب شد تا عده ای زیادی از مردم بدون داشتن سواد خواندن و نوشتن ابیات و داستان و حکمت های بسیاری را از حفظ بدانند و برای دیگران نقل کنند. بخش مهمی از فرهنگ شفاهی ایران در همین مکان ها شکل گرفتند و سینه به سینه و نسل به نسل منتقل شدند.

سه.

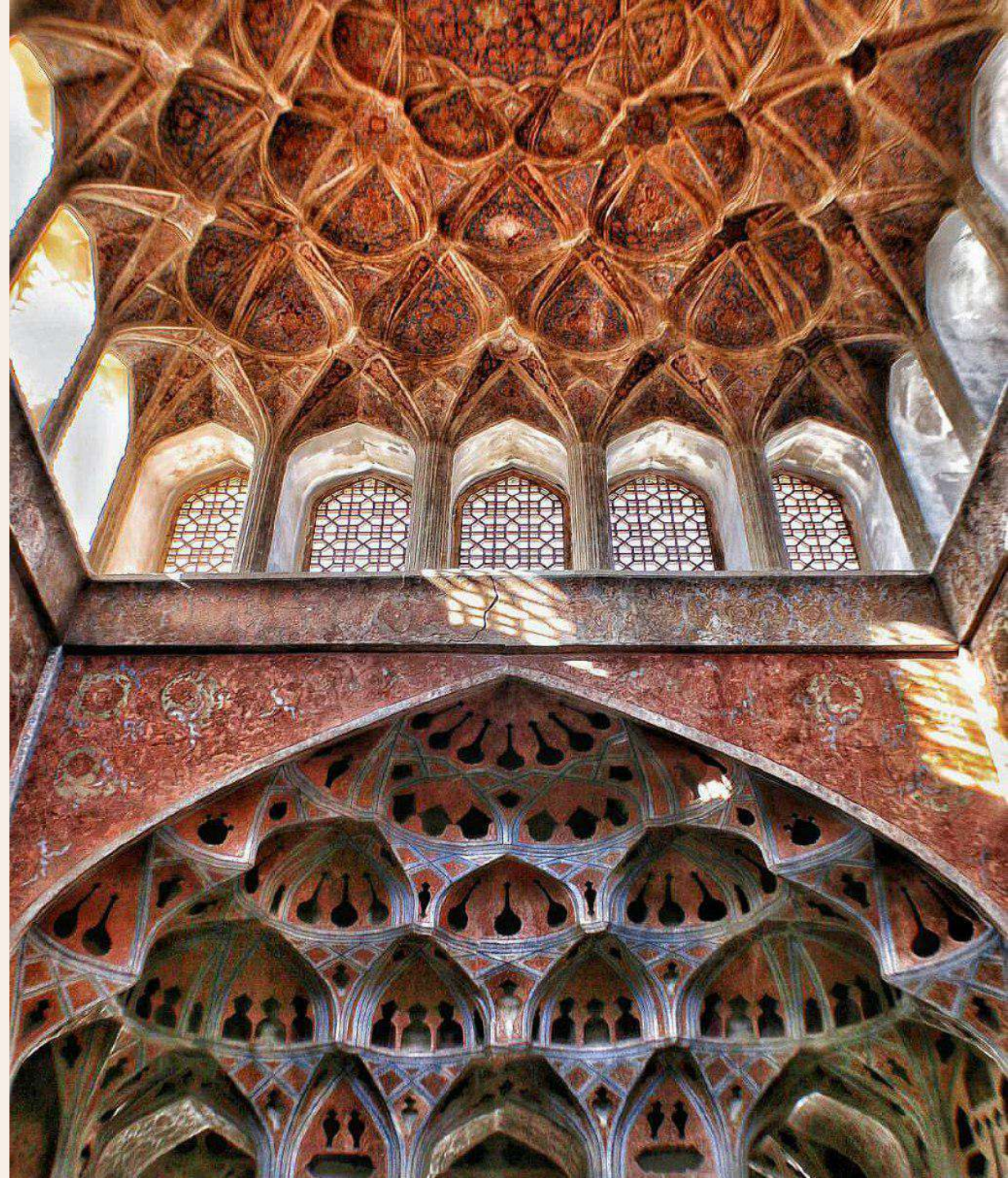
عادت به شنیدن داستان های حماسی، عادت به شنیدن داستان های حماسی، عاشورا و شاهنامه و قصه های دیگری چون داراب نامه و داستان داراب نامه و داستان همنزه بیک تاثیر فرهنگی عمیقی بر شنونده ها به جامی گذاشت.

چهار.

مردم در این مکان جمع و از اخبار روز و شهر و ولایت خود با خبر می شدند. کار پیدای می کردند. حتی برای امور شهر و روستای خود تصمیم می گرفتند.

پنج.

مراوده بازرگانان با اهل و تبادل اخبار شهرهای مختلف

ما یک شربت چخین بی خود شدیم
دیگران چخین قرح خون خورده اند

ترینات شربت خانه

شربت ها در ظروف بزرگی به نام دو سگامی آورده می شد. بعد ساقی **شربت**
را در پیاله های کوچکتری بین اهل مجلس می چرخانید.

موزه آبکینه محل نکه داری صدها شیء از کوزه ها تا ابرق های زرین فام و
لیوان ها و جام های ظریف و تمتمه های شیشه ای است که تنوع این اشیاء
نشان از تعدد نوشیدنی ها در گذشته می ایرانیان دارد. و احتمالاً هر ظرفی به کاری
خاص می آمده و در موقعیت ویژه ای به کار گرفته می شده است.

”

دوستگامی در لغت نامه دهخدا طرف‌هایی بزرگ در ابعاد مختلف، که در آن آب یا شربت می ریخته اند و در مجالس و مکان‌های عمومی مورد استفاده قرار می گرفته، بدنه خارجی این ظروف اغلب دارای تزیینات و کتیبه است.

درفرهنک معین

دوستگامی ظرف بزرگ مسی پایه دار که در آن شراب یا نوشیدنی ریخته در مجالس می گذارند.

“

سفرنامه نویسان و شربت خانه ها

سفرنامه نویسان

دوره

وصف

دلاواله

تیموری

پیترو دلاواله (Pietro della Valle) در سفرنامه خود جزئیات را دقیق و از دیدگاه یک غربی به تصویر می‌کشد و شربت رایج در اصفهان صفوی را معرفی می‌کند. (رک. دلاواله، ۱۳۷۰: ۴۴۲)

کلاوینخو

تیموری

رونی کونسالس دکلاوینخو (Ruy González de Clavijo) در سفرنامه خود شرح مفصلي درباره جشن ها و طرز پذیرایی در این جشن ها آورده و به توصیف نوشیدنی حامه آمیخته با شکر و نحوه تدارک آن، شراب و اسباب نوشیدن آن می‌پردازد. (رک. کلاوینخو، ۱۳۷۷: ۲۴۹ و ۲۶۱-۲۶۲)

سفرنامه نویسان

دوره

وصف

سانسون

صفوی

نیکلاس سانسون (Nicolas Sanson) در مواقع فرصت به تحقیق در احوال و آداب و رسوم و عادات ایرانیان و آثار گذشته آن ها پرداخته و شربتی خاص را معرفی کرده است. (رک. سانسون ۱۳۷۷: ۶۲)

کمپفر

صفوی

هنکلبرت کمپفر (Engelbert Kampfer) توصیفات دقیق و رسایی از آداب و رسوم تاشاغل و مناصب را در سفرنامه خود آورده است. وی در بخش تأسیسات داخلی دربار و یومات سلطنتی اطلاعاتی مفید در باب شربت دارباشی، شربت و فواید آن و همچنین شربت خانه می دهد (رک. کمپفر، ۱۳۶۳: ۲۷۵-۱۴۶)

شاردن

صفوی

ژان شاردن (Jean Chardin) در بیان تجل و شکوه دربار شاه عباس دوم به معرفی شربت به لیمو، اسباب نوشیدن آن مقامات از شرح وظایف شربت چی باشی را پرداخته است. (رک. شاردن، ۱۳۴۵: ۲۴۷)

تاوَرَنیه

صفوی

ژان باتیست تاوَرَنیه (Jean-Baptiste Tavernie) جزئیات دقیقی از شربت آب انار، نوشیدنی مخصوص تاتاران و فواید نوشیدن شربت از نگاه ایرانیان را ذکر کرده است. (رک. تاوَرَنیه، ۱۳۳۱: ۱۹۶ و ۳۵)

سفرنامه نویسان

دوره

وصف

اولئاریوس

صفوی

آدام اولئاریوس (Adam Olearius) گزارش مفصّلی از مراسم استقبال و جزئیات قصر سلطنتی، نوشیدنی غالب مردم ایران ارائه می‌دهد و از مناصب بزرگ دربار صفوی شہرت دار را معرفی می‌کند (رک. اولئاریوس ۱۳۷۹: ۵۵۰ و ۶۲۹ و ۷۵۰-۵۴۹)

هانری رنه دآلمانی

قاجار

هانری رنه دآلمانی (Henry Rene D'Allemagne) به ذکر انواع شہرت و ظروف نوشیدن آن پرداخته است (رک. آلمانی، ۱۳۳۵: ۲۳۰-۲۲۸)

مراکز مهم شربت خانه ها

شربت خانه، همانطور که از عنوانش پیداست، محل نوشیدن شربت بوده است. شهرهایی مثل سمرقند و اصفهان از مراکز مهم شکل گیری شربت خانه ها بودند.

اجزای شاخص در معماری شربت خانه ها

تقالان معمولاً روی سکویی کرد، (داون، ۱۳۷۰: ۲۲۴-۲۲۵، ج ۲) نیمه کرد یا چهارکوش، که از الوار چوبی یا آجر، و یک چارک تانیم متر بالاتر از کف **شربت خانہ** یا قهوه خانہ ساخته شده بود می رفتند و نقل می گفتند. به هنگامی که تقال نقل می گفت مردم در پیرامون یاد سه طرف سکو، که آن را اصطلاحاً تخت می خوانند، می نشستند و به داستان هایش کوش می دادند (بلوکباشی، ۱۳۷۵: ۸۷)

محل برپایی شربت خانه ها

محل شربت خانه‌ها در ایران از سابقه طولانی برخوردار است. این بن‌ها عموماً در مکانی
 احداث می‌شدند که جمعیت زیادی در آن رفت و آمد داشتند. برای نمونه می‌توان به
 شربت خانه‌هایی در راسته بازارها (بازار قیصریه اصفهان)، باغها (باغ امیر طبس)،
 خانقاه‌ها (خانقاه سید واقف نطنز)، آراگاه‌ها (آراگاه شیخ صفی‌الدین در اردبیل)،
 محکایا (تکیه ملاباشی تبریز)، حسینه‌ها (حسینه این‌یهای قزوین) و آب انبارها (آب
 انبار جهرم) اشاره کرد.

شربت خانه از نظر عملکردی

از میان شهربت خانه های موجود میتوان آن ها را از نظر عملکردی به دو دسته حکومتی و مردمی دسته بندی کرد:

شهربت خانه های حکومتی

- شهربت خانه شاهی سردر قیصریه بازار اصفهان
- شهربت خانه باغ امیر طبس

شهربت خانه های مردمی

- شهربت خانه خاتقاه سید واقف نظفر
- شهربت خانه آراکگاه شیخ صفی الدین اردبیلی

مشاغل مرتبط با شهربت خانه ها

همراه با رسم شهربت نوشی در دربار صفوی، شغل شهربت دارباشی نیز پدید آمد و از مناصب مهم درباری شد.

شربت خانہ

وکر این سخن باید گفت ایستخوان
یکی بر سپید اسپ تازد بر
یکی کوسه نویش برسد
سرازا آسمان بر کزارد
سرش ز آتش کین خوشند

سپاس از مخابرات

موسسه فرهنگی ایکو موس ایران